

HATTAT MEHMED ŞEVKİ EFENDİ’NİN TEREKESİNDE BULUNAN MEKTUPLAR ÜZERİNE DEĞERLENDİRMELER

Yusuf BİLEN

Yrd. Doç. Dr. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
ybilen@atauni.edu.tr

Özet

Hattat Mehmed Şevki Efendi, hem sanatı hem de hayat prensipleri açısından sonraki nesiller için örnek bir şahsiyettir. Elimizdeki metrukâtı bunun güzel bir örneğidir. Eserleri ve talebeleri yoluyla sülüs-nesih yazılarda mükemmel ortak bir zevkin tesisinde büyük payı olmuştur.

Özel mektup sınıfında değerlendirebileceğimiz Hattat Mehmed Şevki Efendi terekesinde bulunan mektuplar, değerlendirmeye alındığında birçok meslek dalını ilgilendiren bir önem arz etmektedir. Terekedeki mektupların genel muhtevasının hat sanatı etrafında şekillendiği görülmektedir. Hat sanatının eğitim-öğretim usullerine ışık tuttuğu gibi bir sanatkârın şahsiyeti, sanat ahlakı, toplumla ilişkileri ve inanışları açısından da dikkate değerdir.

Anahtar Kelimeler: Hattat, Mehmed Şevki, tereke, mektup, uzaktan eğitim, mühür, bedûh.

INTERPRETATIONS ON THE LETTERS IN THE HEIRLOOMS OF MEHMED ŞEVKİ EFENDİ

Abstract

Hattat Mehmed Şevki Efendi is an exemplary persona for the following generations in terms of both his artistic character and life principles. His heirlooms well reflect his fame. He played a great role in the establishment of common feelings in the thuluth and naskh calligraphies through his pupils and calligraphic works.

When the letters placed in the heirlooms of Hattat Mehmed Şevki Efendi, which can be classified as private letters, are evaluated, it is said that they are important for several disciplines. It is seen that the general content of the letters in his heirlooms has been shaped around the Islamic calligraphy art. They enlighten the styles of the training and education of the Islamic calligraphy, besides they are of importance in terms of the personality, artistic philosophy, social relations, and faith of an artist.

Key Words: Calligrapher, Mehmed Şevki, heirlooms, letters, distance education, stamp, bedûh.

Giriş

Mektup, sözlükte “yazmak” anlamındaki **ktb** كتّب kökünden türetilmiş olup, “yazılan şey” demektir. Günümüze ulaşan en eski mektuplar, M.Ö. II. binyılın başlarında Kayseri yakınlarındaki Kültepe ile Mezopotamya’daki Asur şehri arasında karşılıklı gönderilen, çivi yazısıyla kilden tabletler üzerine yazılmış ve yine kilden zarflar içine konularak metni ve zarfı mühürlenmiş mektuplardır(Bozkurt, 2004:13).

Kur’ân-ı Kerim’de Hz. Süleyman’ın Sebe melikesi Belkıs’a gönderdiği mektuptan bahsedilir ve onunla kavmini güneşe tapmaktan vazgeçip, Allah’a ve Süleyman’a itaate çağırır. Kur’ân’da Belkıs’ın ağzından nakledilen ifadelerden mektubun Besmele ile başladığı anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber de mektuplarının başına ilk dönemlerde “*Bismikellâhümme*” ve ilerleyen zamanlarda “*Bismillâhirrahmânirrahîm*” koydurmuştur. Hz Peygamber, İran kistrâsına mektup göndermek istediğinde kendisine Acemler’in mühürsüz mektupları okumadıkları hatırlatılmış, o da üzerinde “*Muhammed Resulullâh*” yazan akik bir mühür edinmiştir¹. Hz.

---

¹ Bozkurt, 2004: 13. Terekede olan belgelerde Şevki Efendi’nin talebelerinden olan ve uzaktan eğitim yoluyla meşk yapan Hacı Ali Efendi de mektubunda muhtemelen emniyet açısından zarfının mühürlenmesini istemektedir. Mektupta selâm ve hürmetlerini arz ettikten sonra, sonunda “*Efendim Hazretleri, meşkimî irsal buyurduğunuzda (gönderdiğinizde) güzelce bir muhafaza içine vaz’ (koyup) ba’de (sonra) temhîr buyurmanız (mühürlemeniz) rica olunur*”, kaydını

Peygamber'in bu mührü sonraki dönemlerde hattatlara istiflerde ilham kaynağı olmuş ve azamet-i İlâhiye'ye hürmeten mümkün mertebe Allah lafzını üst tarafa yazmaya gayret etmişlerdir.

Hız. Peygamber arkadaşlarına, ordu kumandanlarına ve yabancı devlet adamlarına birçok mektup göndermiştir. Resûl-i Ekrem vahiy kâtiplerinin yanında resmî yazışmalarını kaleme alan kâtiplerden ve mütercimlerden yararlanmıştı. Gönderilen mektupların büyük bir bölümü İslâm'a davet amacıyla yazılmıştır. Bunlardan Bizans İmparator'u Heraklios'a yolladığı mektubuna Besmele ile başlamış, adını açıkladıktan sonra ve Allah'ın kulu ve elçisi olma vasfını belirterek Heraklios'un adını zikretmiştir. Hız. Peygamber'in mektuplarından bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır; bunlardan Mukavkis ile yalancı peygamber Müseylime'ye yazdıkları Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilmektedir (Bozkurt, 2004: 14).

Mektuplarda giriş (bidâyet), gelişme (mevzû) ve sonuç (nihâyet/hatime) kısımları bulunur. Bazı mektuplarda Besmeleden sonra kısa Hamdele ve Salvele ile başlanır, daha sonra mektubun asıl konusuna geçilir. Genellikle uzunca Besmele yerine, stilize edilmiş olarak "hüve", "hu" veya Besmele'nin stilize edilmiş şekli yazılır.

Mektuplar, özel-resmî, edebi-gayrı edebî, didaktik ve klişe mektuplar, ilmî, siyâsî, içtimâî, hukukî, ticârî, dinî, zâtî mektuplar, kısa, orta ve uzun mektuplar gibi sınıflamalara tabi tutulabilir. Mektuplar, bir edebî tür olmanın yanı sıra birer belge niteliği taşımaktadırlar. Mektuplar tarihî, içtimâî, askerî, siyâsî, dinî-tasavvufî, fikrî- felsefî ve edebî konularda dönemlerine, kişilere, kişiler arasındaki ilişkilere, sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına ışık tutar. Dolayısıyla monografik/biyografik araştırmalarda önemli kaynaklardan birini teşkil etmektedir (Okay, 2004: 17).

Özel mektuplar sınıfında ele alabileceğimiz Şevki Efendi terekesindeki mektuplar, yaklaşık 80 tanedir. İki ta'lik hattıyla diğerleri rik'a hattıyla yazılmıştır. Çoğunlukla zarflı olan mektupların hemen hemen

---

düşmüştür. Kendisinin Şevki Efendi'ye gönderdiği mektubun zarfının üzeri mühürlüdür. Belge için bkz. Ahmet Süheyl Ünver, Süleymaniye Kütüphanesi, **Dosya No:** 82-1/2.

hepsinin alt kısımları mühürlüdür. Zarfların üst kısımlarına “*Bimennihi Teâlâ*”, “*Bimennihi'l-Kerîm*”, “*Huzûr-ı Âlî-i Üstâdânelerine*”, ve benzeri ibareler yazıldıktan sonra Şevki Efendi'ye hitaben vazifesi ve adresi yazılarak gönderilmiştir. Zarfların üzerinde kimin gönderdiğine dair bilgiler (alışlageldiğinden olsa) yoktur. Mektubun kimin tarafından gönderildiği ancak mektuptaki isim ve mühürlerden anlaşılmaktadır. “*Min Mekke-i Mükerre ilâ Der-i aliye*”, “*An Medîne-i Münevvere ilâ Derseâdet*” ve “*min Erzincan ilâ Der-i aliye*” nereden geldiğini zarf üzerinde ifade eden cümleler de bulunmaktadır. Terekedeki mektupların genel muhtevası hat sanatı, hat sanatı eğitim ve öğretimi, maddî yardımlar, dostluk ve İstanbul'daki resmî işlerin takibinde Şevki Efendi'nin yardımlarını isteme şeklinde özetlenebilir.

Şevki Efendi, hem sanatı hem de hayat prensipleri açısından sonraki nesillere örnek bir şahsiyettir. Elimizdeki metrukâtı bunun güzel bir örneğidir. Büyük üstad, kendisine gelen evrakı ve yazdığı yazıları asla atmaz, biriktirirdi. Ufak bir kâğıt parçasını dahi atmaz, her şeyi intizam ve itina ile keser ve saklardı. “*Gelen mektupları yırtıp atmak aramızdaki muhâleseti (samimi muhabbeti) de yırtmak gibidir*” anlayışına sahipti. Beğenmediği yazıları imha etmez, karalamada kullanırdı. Hoşuna gitmeyen yazılara imza koymaz, isteyenlere, bir yazı numunesi olarak saklamalarını söyleyerek verirdi (Ünver, Süleymaniye Kütüphanesi, *Hayırdır İnşallah*, 11). Elimize ulaşan evrak, sanat tarihi, ilahiyat, tarih, edebiyat, tasavvuf, arşiv, folklor ve benzeri meslek erbabının istifade edebileceği niteliktedir. Çünkü mimarî eserlerin yapımı, yaptırımı, kitabesi; dinî ve edebî metinler ve îzahları; tarikat erbabı ve ilgili tekke, zaviye bilgileri, resmî arşiv belgesi niteliğinde olan yazılar; mistik folklorümüze ait inanışları ihtiva etmektedir.

Şevki Efendi'nin terekesinde bulunan levhalar, mektuplar, resmi evrak, yazı alet ve malzemeleri vs. torunu A. Süheyl Ünver'e geçmiştir. Bilahare Süheyl Bey bunların ağırlıklı bir kısmını Süleymaniye Kütüphanesi'ne, bir kısmını Türk Tarih Kurumu'na bağışlamıştır. Ayrıca bu metrukâtın bir kısmı da Ünver'in kızı Gülbün Mesara'ya intikal etmiştir. Süheyl Bey'in Şevki Efendi ve ailesi hakkında yazdığı not ve fotoğraflardan bazıları da Uğur Derman arşivine geçmiştir.

Mehmed Şevki Efendi'nin talebeleri ve eserleri, tespitlerimize göre bütün Osmanlı topraklarına yayılmıştır. Eserleri ve talebeleri yoluyla sülüs-nesih yazılarda mükemmel ortak bir zevkin tesisinde büyük payı olmuştur. Günümüz sanat dünyasında özellikle sülüs, nesih ve rika' (icâze) yazılarda tamamen Şevki Ekolü takip edilmektedir. Talebelerinden Erzincanlı Ali Rıza Efendi'nin “*Temenni ederiz ki tı (ط) harfinin maba'dını (devamını) dahi bi't-tahrîr (yazarsanız) ihsân buyurasınız, cümleten temeşşük edelim ve tezhip, tedvîn edelim (derleyelim) ki ilâ kıyâmi's-sâa (kıyamete kadar) elden ele âsâr-ı seniyyeniz (kıymetli eserleriniz) bâkî kal*”(Ünver, SK., Dosya No: 82-1/ 25.)” ifadeleri âdetâ bir dua hükmünde tahakkuk etmiş gibidir. Mektupların değerlendirmesine geçmeden önce Hattat Mehmed Şevki Efendi'nin hayatı hakkında kısa bir malumat verilmesi yerinde olacaktır.

Mehmed Şevki Efendi'nin Hayatı

Hattat Mehmed Şevki Efendi², 1244/1829 yılında Kastamonu Seydiler'de doğdu. Babası tüccardan Seyyid Ahmed Ağa'dır. Annesi Nefise Hanım'dır. Şeceresi 17.yy.'ın büyük mutasavvıflarından Şemseddin Sivasî'ye dayanmaktadır³. Şevki Efendi, Aksaray'da Yusuf Paşa Sıbyan Mektebi'nde okudu. İlk tahsilini Ragıp Paşa Kütüphanesi birinci hâfız-ı kütübü Hulûsi Efendi ve damadı Hoca İshak Efendi'den yaptı. Mehmed Şevki Efendi, sülüs ve nesih yazılarını dayısı ve hocası olan Hulûsi Efendi'den meşk etmiştir. Rik'ayı kimden öğrendiği belli değildir.

Hulûsi Efendi, Şevki Efendi'ye on iki yaşında icâzet verdiğinde: “*Oğlum! Artık her veçhile beni geçtin, sen biraz da zamanımızın güzîdelerinden Kadıasker Mustafa İzzet Efendi'ye de yazdıklarını arada sırada müşavere için göstersen ve onun da bu sahadaki ince san'at duygularından feyizyâb olsan iyi olur*” demiş, ancak Şevki Efendi: “*Hocam ve veli ni'metim sen bana kâfisin. Ben senden ayrılmam ve senden başkasına dönemem*” diyerek büyük bir vefa ve saygı örneği gösterdi. Hoca bu durum

² Geniş bilgi için bkz. Yusuf Bilen (2010)(Doktora Tezi).

³ Şemseddin Sivasî 1520'de Tokat Zile'de doğdu ve 1597'de Sivas'ta vefat etti. Geniş bilgi için bkz. Receb Sivâsî, *Necmü'l-Hüdâ fî Menakıbı Şeyh Şemseddin Ebü's-Senâ*, Süleymaniye Ktp., Lala İsmail No: 694/2; Gündoğdu, 2000: 45-50; Mutlu, 2005.

karşısında hemen sevincinden ağlamaya başladı ve “*Dâima feyzyâb ol. Sana ve yazdıklarına karşı herkes ilâ yevmi'l-kıyâme ayakta saf-beste-i ihtirâm olsun*” sözleriyle hayır dua etti. Harbiye Nezareti'nde tercihen hattatların tayin edildiği Mektubî-i Seraskerî Odası'nda (Genelkurmay Başkanlığı Mektupçuluğu) Mart 1848'de göreve başladı.

Daha sonra Askerî kâtiplerin yetiştirilmesi için Beyazıt'ta 1875'te açılan Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'de⁴ rika' hocalığına tayin edildi ve vefatına kadar her iki görevini de sürdürdü (Ünver, Gülbün Mesara Arşivi, **Defter No:** 148, s. 7). II. Abdulhamid'in (1877-1909) tahta çıkışından sonra Yıldız Sarayı'na bağlı olarak açılan Mekteb-i Şehzâdegân'da 25 Ekim 1877 tarihinde Başmabeyinci⁵ Osman Bey'in vasıtasıyla hat hocalığına getirildi. Sultan V. Mehmed Reşad'a (1844-1918) da yazı hocalığı yapmıştır (*Mehmed Şevki Efendi'nin Sülüs-Nesih Hat Meşkleri*, IRCICA, 2010). 1883'te rütbe-i sâniye (Derman, 2003: 531-533), sınıf-ı mütemâyizi ve üçüncü⁶ rütbeden mecîdî nişanı⁷ verildi (Derman, 2003: 531-532). Eşi Ratibe Hanımla birlikte 1301/1884 senesinde deniz yolu ile hacca gittiler (Derman, *Şevki Efendi Dosyası*, Ünver'den naklen).

Sülüs, nesih ve rika' yazılarda kendinden sonra gelen hattatlar tarafından örnek alınan Mehmed Şevki Efendi, 25 Mushaf, sayısı tespit edilememekle beraber onlarca hilye, sülüs-celî sülüs levhalar, delailü'l-hayrât, kıt'a ve pek çok mezar taşı yazmıştır. Talebeleri arasında Filibeli Bakkal Ârif Efendi (ö. 1909), Hafız Mehmed Fehmi Efendi (ö. 1915), Kızanlıklı Mehmed Hulûsi Efendi (ö.1908), Ahmed Vehbi Efendi (ö.?) ve

⁴ Askerî kâtip yetiştirilmek üzere kurulan mektebin adıdır. Mülkî ve Askerî Rüşdiyelerden şehâdetnâme almış olanlar bu mektebe alınıyorlar ve mezun olduktan sonra da hepsi Bâb-ı Seraskerî'deki kalemlere ve ordulara gönderilirlerdi. Menşe-i Küttâb-ı Askerî 1908'de kaldırılmıştır. Bkz., Pakalın, 1993: 476.

⁵ Osmanlı Hüdümdarı ile hükümet teşkilâtının başında bulunan Sadrazam arasındaki muhabereyi idare eden yazı işlerinin başındaki memurun adı idi. Pakalın, bkz., *Age.*, s. 375.

⁶ Şevki Efendi'nin teşekkür yazısında ikinci rütbeden Mecidî nişanı aldığı ifade edilmektedir.

⁷ 3 Zilhicce 1268 (1852)'de ihdas olunmuştur. Sultan Abdulmecid'e nispetle bu ismi almıştır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci rütbeleri olduğu gibi murassası da vardı. Kayd-ı hayat şartıyla verilir. Bkz. Pakalın, 1993: 428.

Mehmed Rıfat Yazgan (ö.1949)⁸ hat sanatımızda daha çok meşhur olmuş ve eserleri bilinen sanatkârlardır.

Terekedeki Mektupların Tasnifi

Çalışmamızda Mehmed Şevki Efendi'nin terekesinden özellikle Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan ve içeriklerinin birbirine yakın olduğunu düşündüğümüz mektuplardan seçtiklerimizi orijinaleri ile beraber okunuşlarını vererek üzerlerinde değerlendirmeler yapmaya çalışacağız. Şevki Efendi'nin cevap niteliğindeki mektupları ilgili yerlere gönderilmiş olduğundan ulaşma imkânımız olmadı. Ancak Şevki Efendi'ye ait olarak müsvedde yazılar bulunmaktadır. Sultan II. Abdulhamit tarafından 1300/1883 tarihinde Rütbe-i saniye sınıf-ı mütemâyizine dair verilen berâta Şevki Efendi'nin teşekkür mektubu (muhtemelen nüshası veya müsveddesi) tereke içerisinde bulunmaktadır. Mektupların fotoğraflarını ilgili yerlere koyarken fazla yer kaplamaması için bazılarında uygun yerlerden kesilme yoluna gidilmiştir. Değerlendirmede kolaylık üzere mektupları konularına göre aşağıdaki şekilde tasnif etmeye gayret ettik.

Talebelere Meşk: Hat sanatında meşk; *“hocanın verdiği yazılı ve sözlü ders; numûneye baka baka onun gibi yazmaya çalışılarak yapılan karalama; hocaya gösterilmek üzere hazırlanan ders”* olarak tanımlanabilir⁹.

Şevki Efendi XIX. yüzyıl için oldukça ileri seviye sayılacak bir tarzda, uzak yerlerdeki birçok talebesi ile posta yoluyla meşk yapmıştır. Bu metot uzaktan eğitimin tespit edilebilen örneklerinden olarak eğitim-öğretim tarihi açısından kayda değer bir durumdur. Çünkü uzaktan eğitim literatürüne ve tarihine Avrupa ülkeleri girmiş olmasına rağmen Şevki Efendi veya varsa başka sanatkâr ve bilim adamlarımızın ismi girmemiştir. Uzaktan eğitim çalışmaları 200 yıldan daha eski yıllara kadar uzanmaktadır¹⁰. Uzaktan

⁸ Talebeleri hak. geniş bilgi için bkz. Bilen, 2010.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Yazır, 1981: 207.; Yılmaz, 2004: 216.; Bilen, 2010: 128.

¹⁰ Dünyadaki ilk mektupla eğitim uygulamasının 1728 yılında İsveç'te gerçekleştiği bilinmektedir. Boston Gazetesi'nin 20 Mart tarihli baskısında “Steno Dersleri” verileceği ilanı yer almıştır. 1833 yılında İsveç'te verilen bir ilanda açıkça mektup aracılığıyla verilen ilanda açıkça mektup aracılığıyla gerçekleştirilmek istenen öğretimden bahsedilmektedir. Uşun, 2006: 211.

Eğitim; Farklı mekânlardaki öğrenci, öğretmen ve öğretim materyallerinin iletişim teknolojileri aracılığıyla bir araya getirildiği kurumsal bir eğitim faaliyetidir şeklinde tanımlanabilir¹¹. Kitle iletişim araçlarının hatta mektupla postanın bile kısıtlı olduğu bir dönemde Osmanlı coğrafyasının birçok yerindeki talebeleri ile uzaktan eğitim için model oluşturacak nitelikte bir faaliyet takdire şayandır. Bilindiđi üzere görsel sanatlarda uzaktan eğitim daha zor bir durum almaktadır. Buna rağmen ciddi bir çalışma içerisine girilmiştir.

Şevki Efendi'nin öncesinde veya çağdaşları arasında uzaktan eğitime örnek teşkil edebilecek nitelikte çalışmaların olup olmadığı şu ana kadar tespit edilebilmiş değildir. Ancak XX. Yüzyılın son çeyreğinde Hattat Hamid Aytaç'ın Erzurum'dan Fuat Başar, Erzincan'dan Refet Kavukçu'yla, Irak'tan Haşim Bağdadî ve daha pek çok kişiyle mektupla eğitim yaptığını biliyoruz¹². İlerleyen zamanlarda 1990'lı yıllarda Yusuf Bilen hattat Mehmed Özçay'la mektup yerine faksla hüsn-i hat çalışması yapmıştır. Günümüzde ise internet üzerinden elektronik posta yoluyla öğrenciler meşklerini tarayıcıda tarayıp göndererek hoca ile yine internet üzerinden meşk yapmaktadırlar. Kameralar vasıtasıyla adeta aynı ortamda ders yapar duruma gelinmiştir.

Aynı zamanda bir talebenin icâzetnâme alması hoca-talebe beraberliğinin bittiği anlamına gelmez. Talebe, hoca ile olan ilişkisini bundan sonra da devam ettirir ve ilerleyen zamanlarda hocasından, özellikle hat sanatının estetik sırları hakkında, istifade etmeye devam eder ki Şevki Efendi'ye gelen mektuplarda bunu açıkça görmekteyiz.

Mesela Şam Mekâtib-i Umumiye Yazı Muallimi (Genel Mektepler Yazı Hocası) Yusuf Resa 1298/1894 tarihli mektubunda (Foto 1), yazdığı bir kıt'anın terkip ve yazılmasında hocasından öğrendiği usule göre yazmaya gayret ettiğini ancak kaidelerde meydana gelen noksanlıkların giderilmesi hususunda yine hocasının yardımları ile terakki edebileceğini ifade etmektedir.

---

¹¹ İşman, 2003: 93.

¹² Fuat Başar'la 15.10.2012 tarihli şifahî görüşmemiz.

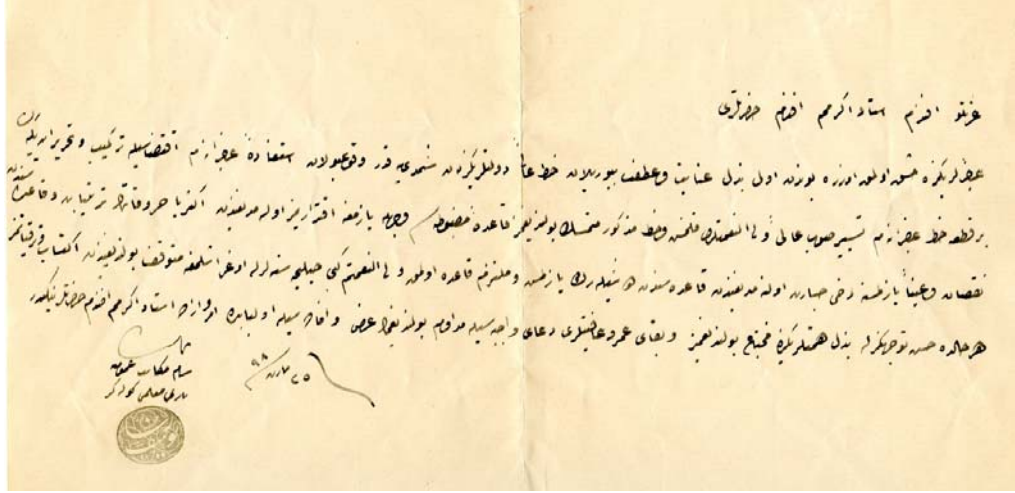

Foto 1. Yusuf Resa'nın 1298/1894 Tarihli Mektubu

Mektubun okunuşu:

İzzetlü Efendim Üstâd-ı Ekremim Efendim Hazretleri,

Âcizlerinize meşk olmak üzere bundan evvel bez-i inâyet ü âfiyet buyurulan hatt-ı âli-i devletlerinizden şimdiye kadar vuku'bulan istifâde-i âcizânem iktizasıyla terkîb ve tahrîr edilerek bir küt'a hatt-ı âcizânem tesyîr-i savb-ı âli-i veliyyü'n-ni'metleri kılınmış ve hatt-ı mezkûr mütemessik bulunduğumuz kaide-i mazbûtası vechle yazmağa iktidarımız olamadığından ekseriyâ hurûfâtın tertîbât ve kâidesinden noksan ve aynen yazılmasına dahi cesâret olunamadığından kâidesinden düşülerek yazılmış ve mültezim-i kâide olmak üzere veliyyü'n-ni'met gibi haylice senelerle uğraşılmağa mütevakıf bulunduğundan iktisâb u terakkiyatımız her halde hüsn-i teveccühünüzle bez-i himmetlerinize muhtac bulunduğumuz ve bekâ-yı ömr ü âfiyetleri duâ-yı vâcibesıyla müdâvim bulunduğumun arz u ifâdesiyle olbâbda emr ü irâde üstâd-ı ekremim efendim hazretlerindir. Fî 25 Mart sene 98

Şam Mekâtib-i Umumiye Yazı muallimi köleniz Yusuf Resa 1298/1881 (Ünver, Dosya No: 82-1/40) (Mühür)

Şevki Efendi'nin talebelerinden olduğunu ancak bu mektup vesilesiyle öğrenebildiğimiz ve hayatı hakkında bilgiye şimdilik sahip olmadığımız

Medine-i Münevvere Harem-i Şerîf Müdüriyyet Hazinesi başkâtibi Seyyid Sıdkî ise 1300/1883 tarihli mektubunda (Foto 2) hocasının istediği yazıyı ve yazacağı kitabeyi önce hocasına göndererek olurlarını almak istemektedir. Bu durum yine uzaktan eğitim için örnek teşkil etmektedir. Hattat olmuş belli bir makam ve mevki sahibi olmuş öğrencinin hocası ile olan teşrik-i mesâisi sayesinde ilerlemenin daha fazla olacağı düşünülebilir.

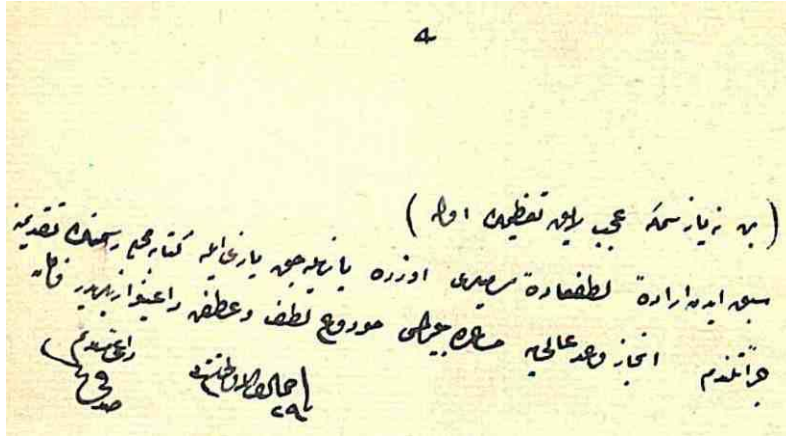

Foto 2. Seyyid Sıdkî'nin mektubu.

Mektubun okunuşu:

Ben ne yazsam ki aceb lâyı-ı ta'zîmin ola,

Sebk eden irâde-i lutf'âde-i sâmile-i üzre yazılacak yazı ile kitâbe mahalli resminin takdîmine cür'etlendim. Incâz-ı va'd-ı âliye müsâ'ade buyurulması mevdû-i lutf u âtûfet-i dâ'i-yi nevâzîleridir. Ferman. Fî 29 Cumâde'l-ülâ sene 300/1883. Dâ'i-i ..... Sıdkî (Ünver, Dosya No: 82-1/14)

Önceden Şevki Efendi'den hat dersi alıp sonra memleketine dönen (talebelere yazı öğrettiğine göre icâzetnâme almıştır) Erzincanlı Seyyid Ali Rıza Efendi¹³, 1298/1894 tarihli mektubunda (Foto 3) hocası ile hasbi hal ve duadan sonra, hocasının *tu* (ط) harfîne kadar yazdığı kasideyi (muhtemelen Kaside-i Elfiye) talebeleri ile meşk ettiklerini ancak eksik olduğu için ikmal edemediklerini ifade etmektedir. Devamı yazılıp gelirse tamamlanmış olarak tezhip edileceği ve kıyamete kadar baki kalacağı, eğer eksik kalırsa

¹³ Hayatı hakkında bilgi bulunmayıp, bu mektuptan Şevki Efendi'nin talebesi olduğunu öğrenmekteyiz.

görenlerin üzüleceği ifade edilmektedir. Bittiğinde posta yoluyla veya Erzincanlı Salih Hoca vasıtasıyla gönderilmesi rica edilmektedir.

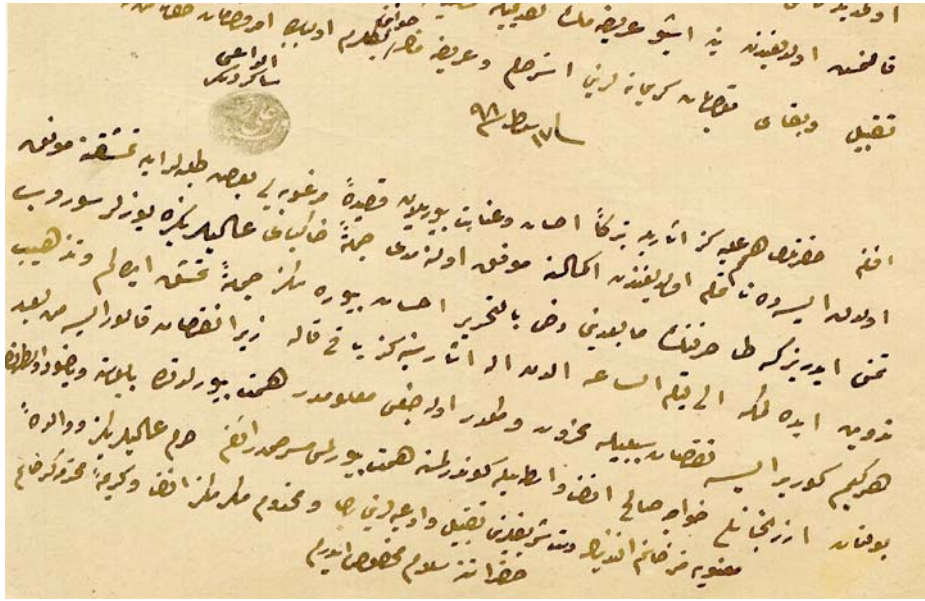

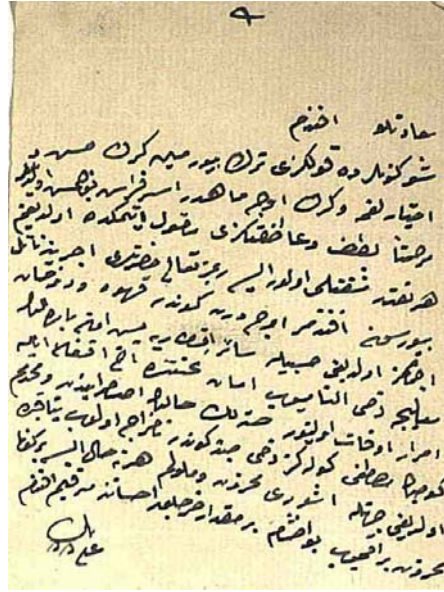
Foto 3. Erzincanlı Ali Rıza Efendi'nin mektubu.

Mektubun okunuşu:

Efendim Hazretleri himem-i aliyyeniz âsarıyla teberrüken ihsân u inâyet buyurulan kasîde-i mergûbeyi bazı talebeler ile temeşşukuna muvaffak olduk ise de nâ tamâm olduğundan ikmâline muvaffak olunamadı. Cümleten hâk-i pâ-yı âlilerinize yüzler sürüp temenni ederiz ki tâ (ط) harfinin maba'dını dahi bi't-tahrîr ihsân buyurasınız cümleten temeşşük edelim ve tezhîp, tedvîn edelim ki ilâ kıyâmi's-sâa elden ele âsâr-ı seniyyeniz bâkî kala. Zîrâ noksan kalur ise min ba'd her kim görür ise noksan sebebiyle mahzûn ve mükedder olacağı ma'lumdur. Himmət buyuruldukta bâ-posta veyâhut oltarafta bulunan Erzincanlı Hâce Salih Efendi vâsıtasıyla gönderilmesine himmet buyurulması müsterhâmdır, Efendim.

Harem-i âlileriniz ve vâlîde-i ma'nevîyemiz hanımefendinin dest-i şerîflerini takbil ve ed'iyalarını yâd ve mahdûm-ı mükerrerimiz Efendi ve kerîme-i muhteremimiz Hanım hazerâtına selâm-ı mahsûs ederim (Ünver, Dosya No: 82-1/ 25).

Yardımseverliği: Mehmed Şevki Efendi şahsiyeti itibariyle de örnek bir sanatkâr, hayırsever ve kâmil bir insan olma özelliğiyle anılmaya değerdir. Hatta yazılarından elde ettiği kazancı tamamen fakir fukaraya tahsis eden bir hattattır.

Foto 4. Ali Dede'nin, Şevki Efendi'den Yardım Talebine Ait Mektup.

Mektubun okunuşu:

“Seâdetlü Efendim,

Şu günlerde kulunuzu terk buyurmayın, gerek müsinn ü ihtiyarlığıma ve gerek üç mâhdır esîr-i firâş bulunmuş olduğuma merhameten lutf u âtifetinizi me'mûl etmekte olduğum her ne kadar meşakkatli olur ise Rabbimiz Teâlâ Hazretleri ecrine nâil buyursun Efendimiz. Üç dört gündür kahve ve duhân içmememiz olduğu hasebiyle sâir aktariye beş on para alınan muâlece dahî alınamayub emân tahtında âh u efgân ile imrâr-ı evkât olunur. Hastalık hâlinin ıztırabından ve mahdûmum küçük Mustafa köleniz dahî çend gündür nâ-mizâc olub yatakta olduğu cihetle iş bu duâ-yı mahzûn-ı melûlum her ne hâl ise bir gûne mahzûn bırakmayub bu akşam bir mikdâr harçlık ihsânuna müterakkıbum efendim”.

Bendeniz Ali Dede (Ünver, Dosya No: 82-1/32).

Yazıdan çok büyük geliri olmuş ancak maddiyatı bir hedef değil bir vasıta telakki etmiş ve yazıdan aldıklarını özel defterine kaydederek başta kız kardeşi Hafıza Hanım gibi akrabaları olmak üzere muhtaçları ne miktarlarda aylığa bağladığı vefatından sonra ortaya çıkan defterinden anlaşılmıştır. Ayda otuz kişiye akrabası da dâhil olmak üzere maddî yardımda bulunmuştur (Ünver, Defter No: 234). Kazandığı paraların bir altınını bile ailesine, çocuklarına harcamamış, İstanbul başta olmak üzere, Kastamonu, Şumnu, Diyarbakır, Mekke, Medine ve pek çok yerde bulunan ihtiyaç sahiplerine paralar gönderdiği terekesinden çıkan mektuplardan anlaşılmaktadır. Yazıdan para geldikçe; “*Cenâb-ı Hak benim elimden ihtiyaç ashâbına dağıtmama vâsıta kıldığı nâçize yine vazîfe düştü. Bunlar benim için olmayan ve hak etmediğim paradır. Hepsini yerli yerine vermem lâzımdır*” (Ünver, Defter No: 234) dermiş.

Üç aydır yatalak ve ilaç alacak durumu dahi olmayan Ali Dede'nin hâlini arz ederek, iç yakıcı bir şekilde yaptığı yardım talebine ait belge (Foto 4), Şevki Efendi'nin yardımseverliğine örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

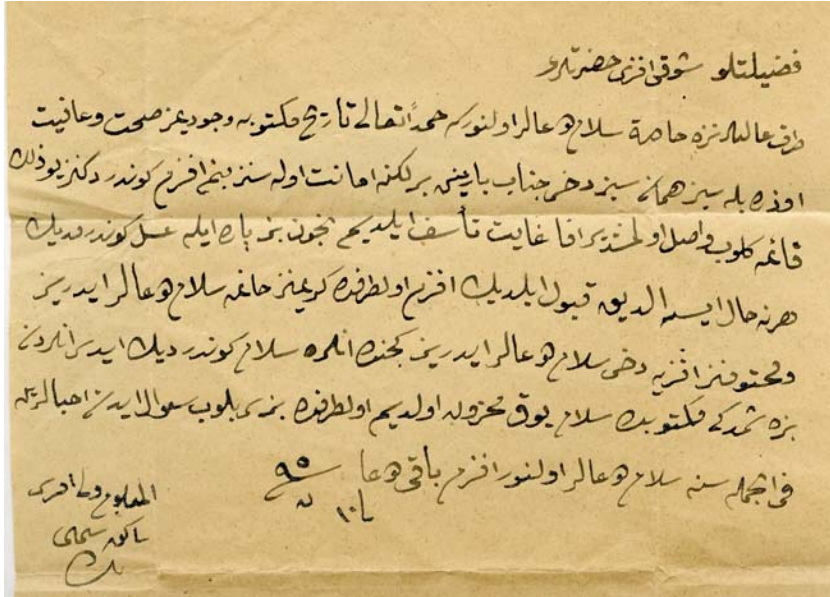

Foto 5. Şevki Efendi'nin Maddî Yardımda Bulunduğu Veli Efendi'nin Mektubu

Mektubun okunuşu:

Faziletli Şevki Efendi Hazretleri,

Taraf-ı âlilerinize hâssaten selâm ve duâlar olunur ki, hamden lillâhi Teâlâ târîh-i mektûba vücûdumuz sıhhat u âfiyet üzre bilesiz. Hemen siz dahi Cenâb-ı Bâri'nin birliğine emânet olasınız. Benim Efendim gönderdiğiniz yüzlük kâime gelip vâsıl olmuştur. Ana gâyet teessüf eyledim niçin biz para ile asel gönderürük, her ne hâl ise aldık kabul eyledik, Efendim. Oltarafda kerîmeniz Hanım'a selâm, du'âlar ederiz. Ve mahdûmunuz Efendi'ye dahî selâm, du'âlar ederiz. Geçende ânlara selâm gönderdik idi ânlardan bize şimdiki mektupda selâm yok mahzûn oldum. Oltarafda bizi biliüb suâl eden ahbâbların bi'l-cümlesine selâm, du'âlar olunur Efendim. Bâki dua, Fî 10 N. sene 95. Elma'lûm Veli Efendi Sâkin-i Süleyman Bey (Ünver, Dosya No: 82-1/28)''.

Şevki Efendi'nin şahsiyetinin ve olgunluğunun yüksekliğini göstermesi açısından yine terekesinde mevcut olan ilginç bir mektupta (Foto 5) Şevki Efendi'nin devamlı maddî yardımda bulunduğu şahıs, üstada para ile bal göndermiş ve kendisi de bu hâle şaşırmıştır.

Şevki Efendi akrabaları içinde en varlıklı kişi olduğundan akrabalarına çok yardım ederdi. Kız kardeşi Hâfıza Hanım'ın kış mevsiminde odun ve kömürünü tedarik eder, daima erzak alır ve nakdî yardımlarda bulunurdu. Biraderinin vefatından çok müteessir olan Hâfıza Hanım: “Zevcimin vefâtına rağmen bana hiç yoksulluk göstermedi, lâkin onun vefatı beni her şeyden mahrûm kıldı, ne oldu ise bana oldu” dermiş (Derman Arşivi, **Şevki Efendi Dosyası**, S. Ünver'in notları. (Derman Arşivi, **Şevki Efendi Dosyası**, S. Ünver'in notları).

Dostlarının İşlerinin Halledilmesine Yardım Etmesi: Taşrada ikamet eden dostlarının (başta Balkanlar olmak üzere, Mekke, Medine, Diyarbakır ve benzeri yerler bulunmaktadır) İstanbul'daki resmî veya gayr-ı resmî işlerinin takibi, halledilmesi noktasında bu büyük sanatkâra çoklukla müracaat ettiklerini görmekteyiz.

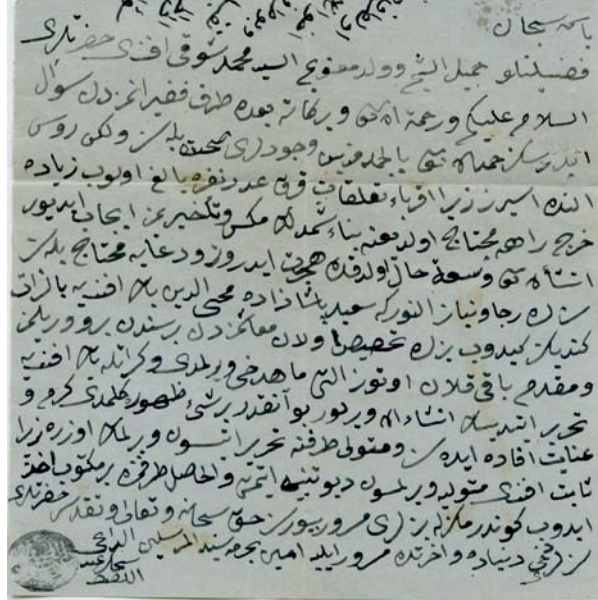

Foto 6. Şeyh Abdullatif Efendi'nin Şevki Efendi'ye Mektubu.

Mektubun okunuşu:

Bismihî Subhânehu

Faziletlü cemîlü'ş-şiyem ve veled-i ma'nevîm es-Seyyid Mehmed Şevki Efendi Hazretleri,

Esselâmu aleyküm ve rahmetullâhi teâlâ ve berakâtuhu, Ba'dehu taraf-ı fakîrânemizden suâl ederseniz hamdenli'l-lâhi teâlâ bi'l-cümlemizin vücudları sıhhatte bilesiniz. Velâkin Rus elinde esiriz. Zirâ akraba-i taallukat kırk aded nefere bâliğ olup ziyâde harc-ı râha muhtâc olduğuna binâen şimdilik meks ü te'hîrimiz îcâb ediyor. İnşâ'allâhu teâlâ vüs'at-i hâl oldukta hicret ederüz. Ve duâya muhtâc bilesiniz. Sizlere ricâ vü niyâz olunur ki Saîdpaşazâde Muhyiddin Beyefendi'ye bizzat kendünüz gidüb bizlere tahsîs olan ma'aşımızdan bir seneden berü verilmez ve mukaddem bâkî kalan otuz altı mâh dahî verilmedi. Ve kerrâtle Beyefendi'ye tahrîr ettik. İnşâ'allah verilir. Bu ana kadar bir şey zuhûra gelmedi. Kerem u inâyet ifâde edesiniz. Ve mütevellî tarafına tahrîr etsün verilmek üzere; Zirâ Sâbit Efendi mütevellîye verilmesün diye tenbîh etmiş. Velhâsıl tarafımıza bir mektup ahz edüb göndermenizle bizleri mesrûr buyurunuz. Hak

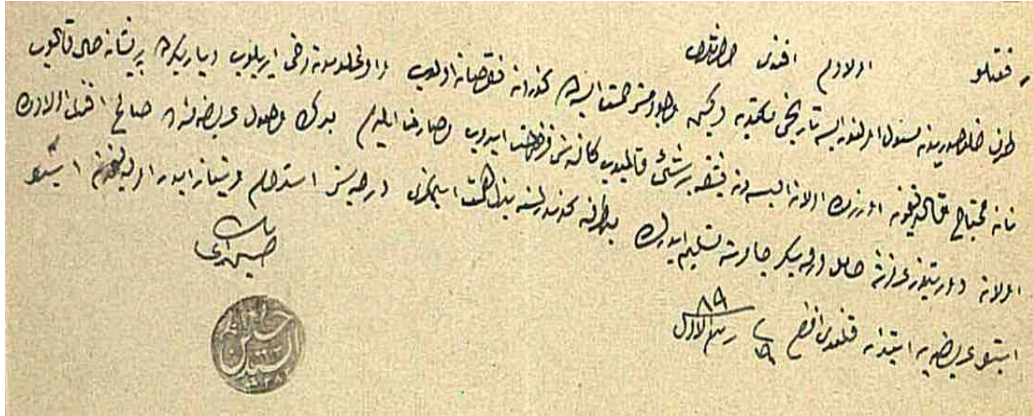
Subhânehu ve Te'âlâ ve tekaddes Hazretleri sizleri dahî dünyâda ve âhirette mesrûr eyleye âmin.

Bihürmeti Seyyidi'l-Mürselîn ed-Dâî Şeyhiniz Abdullatîf, Seyyid Abdullatîf (Mühür) (Ünver, Dosya No: 82-1/60).

Şevki Efendi'ye gönderilen mektuplarda daima Şeyhiniz Abdullatîf diye ismi geçen zat metinlerden anlaşıldığına göre o dönemde Rusçuk'ta Mirza Said Paşa tarafından yaptırılarak vakfedilen külliyein camiinde imam-hatiplik görevini sürdürmektedir (Ünver, Dosya No: 82-1/42 (Ünver, Dosya No: 82-1/42). Diğer mektuplardan anladığımızı göre aynı zamanda külliyein dâhilinde olan tekkenin de şeyhi durumundadır.

Şevki Efendi'nin bu kişiye defalarca hediye olarak veya nakdî yardım yaptığını ve İstanbul'daki işlerini Şevki Efendi vasıtasıyla hallettiğini tespit etmekteyiz. Buraya kaydettiğimiz mektubundan (Foto 6) anlıyoruz ki vâkıfla ilgili bir meselenin hallolması için vakfin mütevellisinden olduğu anlaşılan Saidpaşazâde Muhyiddin Bey'e tavassutunu rica etmektedir. Rus işgalinden dolayı İstanbul'a göç etmek istediklerini ancak maddî imkânsızlıklardan dolayı şimdilik ertelediklerini ifade etmektedir.

Üstadın Diyarbakır'la ilgisi olmadığı halde oradaki bir ihtiyaç sahibinin imdadına nasıl koştuğu, işlerinin hallolması için yaptığı rica üzerine (Foto 7) Şevki Efendi'nin gayret gösterdiği ve diğergam bir yapıda olduğunu görmekteyiz.

Foto 7. Hüseyin Ağa'nın Şevki Efendi'ye Gönderdiği Mektup

Mektubun okunuşu:

Rif'atlı Evlâdım Efendi Hazretleri,

Taraf-ı hulûsdirînem suâl olunur ise târîh-i mektûba deġin vücûdumuz sıhhat ise de gözden noksan olub ve oġlumdan dahî ayrılıb Dıyarbekir'de perişân hâl kalub nâna muhtaç kaldıġımdan üzerimde olan elbiseden başka bir şey kalmayub kâffesini furuht edüb mesârif eyledim. Bu kerre vusûl-i arızamızda Salih Efendi evlâdımda olan dört yüz guruşa hâmil varak(ı) Bekir Çavuş'a teslim ederek bendenize gönderilmesine bezl-i himmet etmenizi derecesiz istirhâm ve niyâz eder olduġumdan iş bu arızaya ibtidâr kıldını Efendim. Fî 9 Rebîü'l-Evvel Sene 89". Bendeniz Hüseyin Aġa es-Seyyid Hüseyin (Mühür) (Ünver, Dosya No: 82-1/44.)

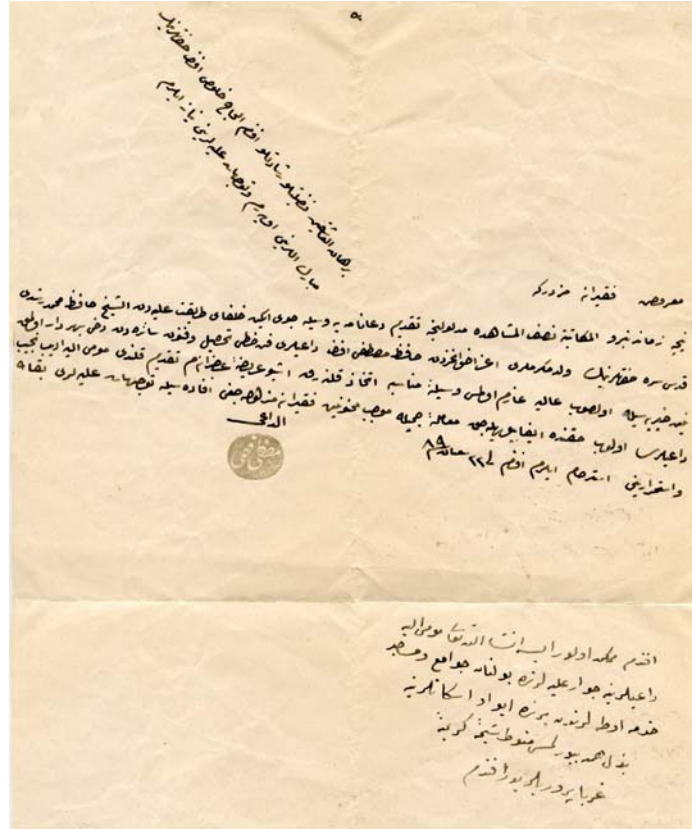

Foto 8. Şevki Efendi'nin Talebelerinden Mustafa Fehmi Efendi'nin Mektubu

Mektubun okunuşu:

Burhânu'l-âşîkîn Faziletlü Reşâdetlü Efendim el-Hâc Hulûsî Efendi Hazretleri'nin mübârek ellerini öperim ve teveccühât-ı aliyyelerini niyâz eylerim.

Ma'rûz-ı Fakîrânemizdir ki,

Nice zamandanberi "el-Mekâtibe nısfu'l-müşâhede" medlulunca takdîm-i duânâmeye vesîle-cûy iken hulefâ-yı tarîkat-ı aliyyeden eş-Şeyh Hâfîz Mehmed Rüşdî kuddise sırruhu Hazretleri'nin veled-i mükerrerleri e'azz-ı ihvânımızdan Hâfîz Mustafa Efendi dâ'ileri fenn-i hattı tahsîl ve fûnûn-ı sâireden dahi behredâr olmak niyyet-i hayriyyesiyle ol savb-ı âliye azîm olması vesile-i münâsebe ittihaz kılınarak işbu arîza-i âcizânem takdîm kılındı. Mûmâ-ileyh edîb-i necîb dâ'ileri olub hakkında îfâ buyurulacak mu'âmele-i cemîle mûcib-i memnûniyet-i fakîrânemiz olacağı îfâdesiyle teveccühât-ı aliyyeleri bekâ ve istimrârını istirhâm eylerim Efendim.

Fî 22 Şa'bân sene 89 ed-Dâî Mustafa Fehmî (Mühür)

Efendim mümkün olur ise inşaâllahu te'âlâ mûmâ ileyh dâilerine civâr-ı aliyyelerinde bulunan cevâmi'u mesâcid hademe odalarından birinde îvâ vu iskânlarına bezl-i himmet buyurulması menût-ı şiyeme-i kerîme-i ğurebâperverîleridir, efendim (Ünver, Dosya No: 82-1/37).

Şevki Efendi'nin talebelerinden Mustafa Fehmi Efendi mektubunda (Foto 8), Şeyh Mehmed Rüşdi Efendi isimli bir zatın oğlu olan Hafız Mustafa'nın hat sanatını ve diğer ilimleri öğrenmek üzere İstanbul'a geldiğini, bu konuda yardımcı olunmasını rica etmektedir. Hocasının ikâmet ettiği yerin yakınlarındaki camilerin müştemilatındaki odalardan birine yerleştirilmesi konusunda yardımcı olmalarını istemektedir. Ayrıca 1291/1874 tarihinde vefat eden Hulusi Efendi'ye de selam ve hürmetler edilmektedir. Yine bu mektup ile Şevki Efendi'nin Mustafa Fehmi ve Hafız Mustafa isimli (bilinmeyen) iki talebesini de tespit etmiş bulunuyoruz.

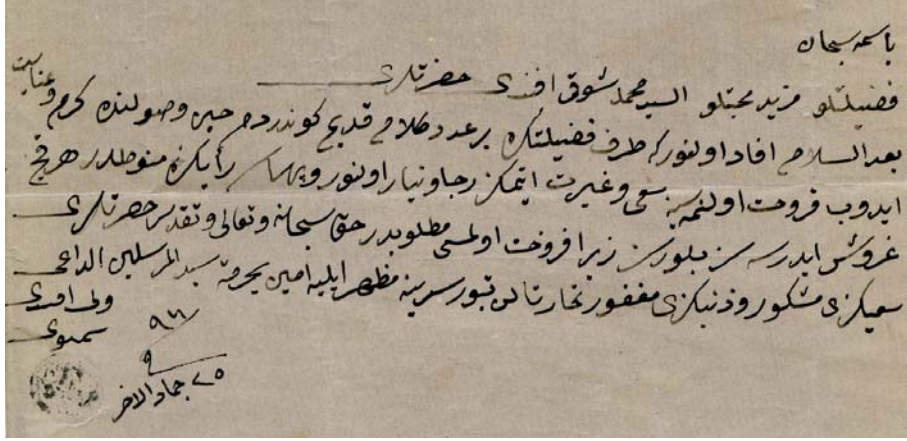

Foto 9. Şumnulu Veli Efendi'nin Mektubu

Mektubun okunuşu:

Bismihî Subhânehu,

Faziletlü mezîd muhabbetlü es-Seyyid Mehmed Şevki Efendi Hazretleri

Ba'de's-selâm ifâde olunur ki taraf-ı fazîletinize bir aded Kelâm-ı Kadîm gönderdim. Hîn-i vusûlünde kerem ü inâyet edüb fûruht olunmasına sa'y u gayret etmeniz recâ vü niyâz olunur. Ve behâsı re'yinize menûttur. Her kaç kuruş ederse siz bilirsüz. Zîrâ fûruht olması matlûbdur. Hak Subhânehu ve Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri "sa'yinizi meşkûr ve zenbinizi mağfûr ticâreten len tebûr" sırrına mazhar eylesin âmin bi-hurmeti Seyyidi'l-Mürselîn.

ed-Dâî Velî Efendi Şumnuvî Fî 25 Cumâde'l-âhire sene 1296 Mühür

Terekede birçok mektubu bulunan Şumnulu Veli Efendi 1296/1879 tarihli mektubunda (Ünver, Dosya No: 82-1/63).

(Foto 9), oğlunun yazdığı Kur'ân-ı Kerimleri satılmak üzere Şevki Efendi'ye göndermektedir. Satış bedelini Şevki Efendi'nin tasarrufuna bırakarak ihtiyaçları olduğundan bir an evvel satılmasını ve parasının gönderilmesini istemektedirler. Yine terekede bulunan 1294/1877 tarihli başka bir mektupta (Foto 10), önceden gönderilen bir Mushaf'ın satıldığından bahsederek memnun olduklarını ve parasının postayla sûratle gönderilmesini rica etmektedir. Posta masrafı ne kadar ise Kur'ân-ı Kerîm'in

parasından düşerek gönderilmesi ve ihtiyaç olduğu için eğer yakınlarda gelecekse Ali Efendi vasıtasıyla, yoksa postaya verilmesi arzu edilmektedir (Ünver, Dosya No: 82-1/12).

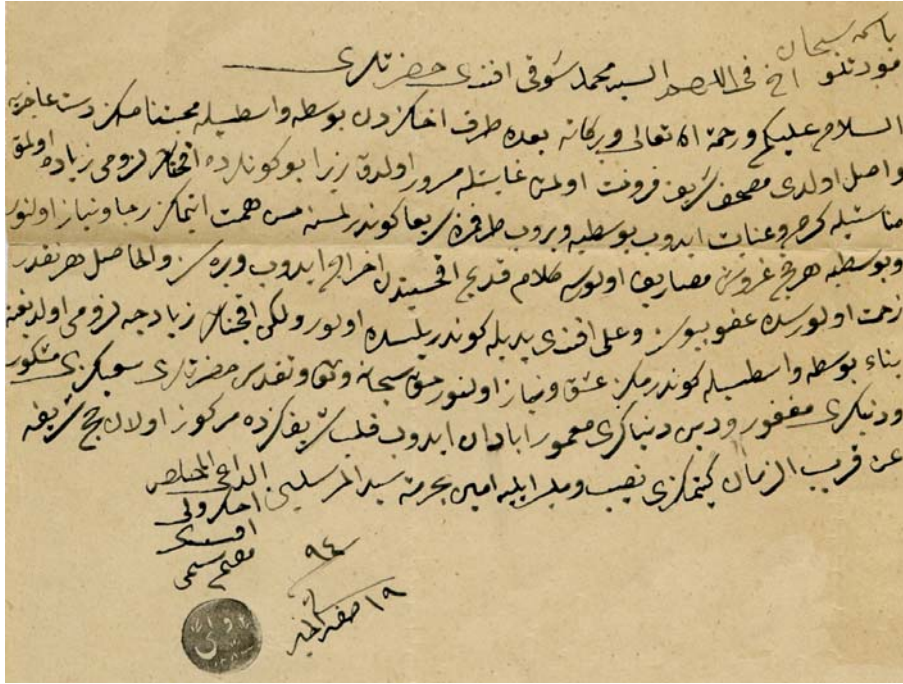

Foto 10. Şumnu Veli Efendi'nin Diğer Mektubu

Mektubun okunuşu:

Bismihî Subhânehu,

Meveddetlü ehun fi'l-lâhümme es-Seyyid Mehmed Şevki Efendi

Hazretleri

es-Selâmu aleyküm ve rahmetu'l-lâhi Teâlâ ve berekâtuhu Ba'dehu taraf-ı ehînziden posta vâsıtasıyla muhabbetnâmeniz dest-i âciziye vâsıl oldu. Mushaf-ı Şerif fûruht olmuş gayetle mesrûr olduk. Zîrâ bu günlerde akçenin lüzûmu ziyâde olmak münâsebetiyle kerem ü inâyet edüb postaya verüb tarafımıza seri'ân gönderilmesine hüsn-i himmet etmeniz ricâ vü niyâz olunur. Ve postaya her kaç kuruş mesârif olursa Kelâm-ı Kadîm akçesinden ihrâc edüb veresiz. Velhâsıl her ne kadar zahmet olursa da afv buyurasız ve Ali Efendi yediyle gönderilse de olur. Velâkin akçenin ziyadece lüzûmu

olduğuna binâen posta vâsıtasıyla göndermeniz aşk u niyâz olunur. Hak Subhânehu ve Teâlâ ve Tekaddes Hazretleri sa' yinizi meşkûr ve zenbinizi mağfûr ve dîn u dünyânızı ma'mûrâbâdân edüb kalb-i şerîfinizde merkûz olan Hacc-ı Şerîfe an karîbu'z-zamân gitmenizi nasîb ve müyesser eyleye âmin bi-hurmeti Seyyidi'l-Mürselîn. ed-Dâî el-Muhlis ehîiniz Velî Efendi mukim-i Şumnu Fî 19 Saferu'l-Hayr sene 94 Mühür

Balkanlar o dönemlerde savaş ve isyanlar sebebiyle karışık ve maddî imkânsızlıklar içinde olduğundan bu insanların İstanbul'daki tanıdıkları ile dertlerini paylaşarak çare bulma yoluna gittikleri görülmektedir. Bu mektuplardan anlıyoruz ki Şevki Efendi uzak yakın fark etmez onlarca insana yardımcı oluyor. Âdetâ dertlerine çare oluyor.

Şipariş Yazılar: Terekede yer alan bilgilerden anlıyoruz ki Şevki Efendi'ye yazdırılan Mushaf, Evrâd-ı Şerif, mühür, mezar taşı vb. yazılar üzerinde siparişi verenler bazı düzeltmeler ve teklifler yapmışlardır. Bu mektuplar, günümüze kadar ulaşmış olan çeşitli sanat eserlerinin arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına, yazılış serüvenine ışık tutmaktadır. Meselâ Evkaf Nâzırlığı yapmış olan Mustafa Kânî Beyzade Mustafa Bey'in oğlu Mustafa Şefik Efendi'nin, Şevki Efendi'ye gönderdiği mektubunda yazdığı Mevlevî Evrâdı üzerindeki bazı düzeltmeleri nasıl yapacağı üzerinde durulmaktadır (Foto 11). Şu ana kadar tespit edilebilen iki adet Mevlevî Evrâdı bulunmaktadır. Birisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Evrâd-ı Şerif, *Süleymaniye Kütüphanesi*, 035150 Süheyl Ünver 1117) diğeri ise önceleri Şevket Rado koleksiyonunda olup bilahare oğlu Mehmet Rado'ya geçen Mevlevî Evrâdıdır. Mektubu yazan kişi ile Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Evrâd-ı Şerif yazdıran aynı kişidir ve tarih ikisinde de 1296/1879'dır. Bu noktadan önem arz etmektedir. Mustafa Şefik Efendi mektubunda, sipariş bedelinin gecikmesinden dolayı affını rica ettikten sonra, 2 adet evrâdı yazma bedeli olarak kırk adet yüzlük kâime (40 altın) ve kâğıt bedeli olarak 1 adet yüzlük kâime olmak üzere toplam 41 adet yüzlük kâime mektubun ekinde gönderdiğini ifade etmektedir. Evrâdın sonunda bulunan duaya (sehven yazmayı unutmuş olduğundan) ve lâilâhe ğayruk (ولا اله غيرك) ve fâliku'l-habbi (فالق الحب) ve ğâfiru'z-zenb (غافر الذنب) kelimelerini yeniden birlikte yazarak varakların değiştirilmesi istenmektedir.

Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan Mevlevî Evrâdı'nda bu kelimelerin değiştirilerek metin içerisine yazıldığını görmekteyiz. Foto 11'de sağdaki varak 3. Satırda (فالق الحب) (faliku'l-hab)'de (fâlık) (فالق) ve soldaki varak en alttaki satırda (غافر الذنب) (ğâfiru'z-zenb)'de (ğâfir)

(غافر) kelimeleri düzeltilmiş olarak yazılmıştır. Yani tam bir satırda cetvelin dışına taşmadan yazılmıştır. Yine metinden Evrâd-ı Şeriflerin Mücellid ve Müzehhip olan Nuri Efendi¹⁴ tarafından ciltlendiğini öğreniyoruz.

Foto 11. M. Şefik Efendi'nin Yazdırdığı Mevlevî Evrâdı'nda Bahsi Geçen Varak

¹⁴ Derman, 2000: 624-634'de neşredilmiştir Yeniköylü Nuri (Arunay), Süheyl Ünver'in de tezhip hocasıdır. Medresetül Hattatîn'de tezhip hocalığı yapmıştır. Yeniköylü müzikşinas ve zâkir Hâfız Hasan Sırrî Efendi'nin oğludur. Babasının kültürlü muhitinde müstesnâ şahıslar arasında yetişmiştir, lâkin eserlerinin bir hususiyeti yoktur.

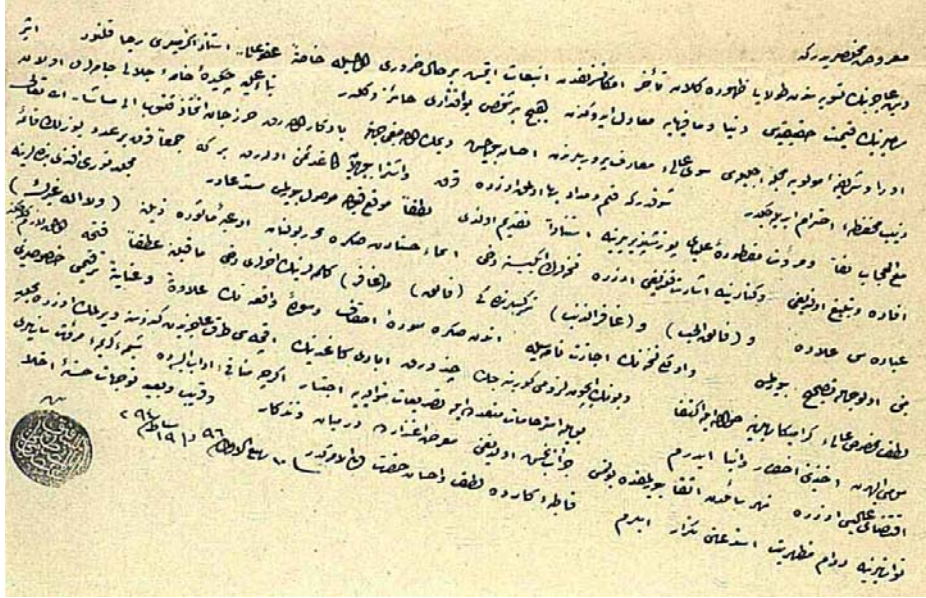

Foto 12. Mustafa Şefik Efendi'nin Hocası Şevki Efendi'ye Gönderdiği Mektup
Mektubun okunuşu:

Ma 'rûz-ı Muhlisleridir ki

Deyn-i âcizînin tesviyesinden dolayı zuhûra gelen teehhür-i imkânsızlıktan inbi'âs etmiş bir hâl-i zarûri olmasıyla hâssaten afv-ı âli-i üstâz-ı ekremîleri ricâ kılınır. Eser-i sâmilерinin kıymet-i hakîkiyesi dünyaya ve mâ-fihâyaya mu'âdil idüğünden hiçbir şahıs bu iktidârı hâiz değildir. Binâen'aleyh çekîde-i hâme-i celâlî câmeleri olan evrâd-ı şerîfe-i Mevlevîye mecelle-i celîlesi sû-yı âli-i me'ârif perverîlerinden ihsân buyurulmuş demek olacağı cihetle yâdigâr olarak hırz-ı cân ittihaz kılınub ilâ mâşeallâh Teâlâ zîb-i mahfaza-i ihtirâm edilecektir. Şu kadar ki kalem ü midâd-behâ olmak üzere kırk ve iştirâ buyurulan kâğıd semeni olarak bir ki, cem'an kırk bir aded yüzlük kâime ma'alhicâb leffen ve mürüvvet maktûre-i ulyâ-yı yüziş-pezirîlerine istinâden takdîm olundu. Lütfen mevki-i kabûle mevsûl buyurulması müsted'âdır. Mücellid Nuri Efendi bendelerine ifâde vü tebliğ olduğu ve kenarına işaret kılındığı üzre nüshaların ikisine dahî Esmâ-i Hüsnâ'dan sonra muharrer bulunan ed'îye-i mezkûre zeyline (Ve lâ ilâhe ğayrük) ibâresi ilâve ve (fâliku-l-habbi) ve (ğâfirü'z-zenbi) terkîblerindeki (fâlik) ve (ğâfir) kelimelerinin âhirleri dahi mâ kabline ilâveten ve inâyeten

terkîm-i husûsilerini lutf-ı mahsûs-ı âli-i kirâmîkâriyelerine havâle ile iktifa ve bunun için lüzumu görünecek çend varak âbâdi kâğıdının akçesi taraf-ı âcizîden kendisine verilmek üzere Mücellid-i mûmâ ileyhden ahzını ihtâr u inbâ ederim. Böyle istirhâmât-ı müte‘addide ile tasrîât-ı mütevâliyeye ictisâr eğerçi münâfi-i âdâb ise de şiyeme-i kerîme-i mürüvvet sâzîleri iktizâ-yı âlisi üzere nehr-i sâilden iskâ buyurulmakta bulunması cür‘et-bahş olduğunu ma‘rez-i i‘tizarda dermeyân u tezkâr ve karîb u ba‘id teveccühât-ı hasene-i ehillâ nevâzîlerine devâm-ı mazhariyet istid‘âsını tekrâr eylerim. Kâtibe-i kârda lutf u ihsân hazreti veliyyülemrindir.

Fî 10 Rebiü‘l-Evvel Sene 96 ve fî 19 Şubat Sene 293

Bendeniz i‘tisamî bi‘l-Mustafa eş-Şefik (Mühür) (Ünver, Dosya No: 82-1/43)

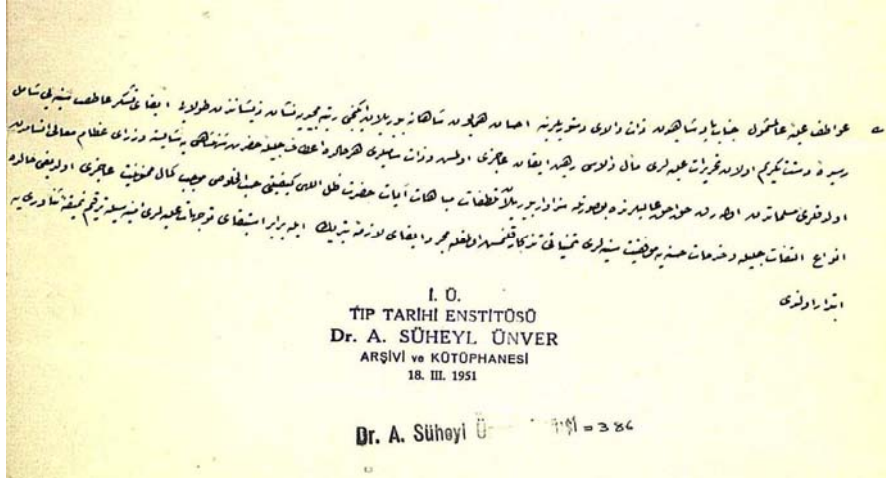
Cevap Niteliğindeki Mektupları: Şevki Efendi Mektebi Şehzâdegân’da hocalık yaptığı dönemlerde ders saatleri dışında Yıldız Sarayı Kütüphanesi’ndeki Mushaf, dua mecmuası ve murakka‘a gibi eserleri incelerdi. Kendisine teveccühü olan Sultan II. Abdulhamid ara sıra şehzâdelerin hat meşklerine bakmaktan hoşlanır, bir yazı siparişi olursa Çit Kasrı’nda Şevki Efendi’yi doğrudan kabul ederek ona ihsanlarda bulunurdu. Şevki Efendi’ye 1883’te rütbe-i sâniye (Derman, 2003: 531-533), sınıf-ı mütemâyizi ve üçüncü¹⁵ rütbeden mecîdî nişanı¹⁶ verilmiştir¹⁷. Şevki Efendi’nin kendisine verilen Mecîdiye Nişanı’na layık görülmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti ve teşekkürlerini içeren mektubu (Foto 13) muhtemelen asıl nüsha olmadığı için mühürsüz ve imzasızdır. Zaten asıl nüsha padişaha gönderilmiştir.

¹⁵ Şevki Efendi’nin teşekkür yazısında ikinci rütbeden Mecîdî nişanı aldığı ifade edilmektedir.

¹⁶ 3 Zilhicce 1268 (1852)’de ihdas olunmuştur. Sultan Abdulmecid’e nispetle bu ismi almıştır. Birinci, ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci rütbeleri olduğu gibi murassası da vardı. Kayd-ı hayat şartıyla verilirdi. Bkz. Pakalın, 1993: 428.

¹⁷ Derman, 2003: 531-532.

Foto 13. Şevki Efendi'nin, Mecidiye Nişanı Verilmesinden Dolayı Yazdığı Teşekkür Yazısı

Mektubun okunuşu:

“Avâtıf-ı aliyye-i âlemşümûl Cenâb-ı Pâdişâhîden zât-ı vâlâ-yı düstûrîlerine ihsân-ı Hümâyun-ı şâhâne buyurulan ikinci rütbe Mecidiye Nişân-ı Zîşânından dolayı ifâ-yı teşekkür-i âtîfet-i seniyyeyi şâmil resîde-i dest-i tekrîm olan tahrîrât-ı aliyyeleri meâl-i vâlâsı rehîn-i ikân-ı âcizî olmuş ve zât-ı sâmilîleri herhâlde i'tâ-yı celîle-i Hazret-i Şehinşâhî'ye şâyeste vüzerâ-yı meâlî ittisâmdan oldukları müsellemtâdan olarak hakk-ı ehakkı âlilerinde bu sûretle sezâvâr buyurulan telettüfât-ı mübâhât-ı âyât-ı Hazret-i zı'l-lullâhî keyfiyet-i hasbe'l-hulûs mucib-i kemâl-i memnuniyet-i âcizî olduğu hâlde envâ-ı iltifât-ı celîle ve hidemât-ı haseneye muvaffakiyet-i seniyyeleri temenniyâtı tezkâr kılınmış olmakla mücerred ifâ-yı lâzime-i tebrîk ile beraber istibkâ-yı teveccühât-ı aliyyeleri ümniyesiyle terkîm-i nemîka-i senâverîye ibtidâr olundu (Ünver, SK, Dosya No: 386/14).

Bu mektuptan Şevki Efendi'nin, hacca gittiği dönemlerde Mekke ve Medine gibi mukaddes beldelerin temizliği ile alakadar olan Ferâşet-i Şerife vekili Matvîsîzâde Hamza Efendi'nin mektubuna ve hediyesine karşılık bir dostluk mektubu yazdığını ve bir adet yirmilik Mecidiye hediye gönderdiğini anlamaktayız. Mektubun tarihi (Foto 14), Şevki Efendi'nin vefatından bir yıl öncesini yani 1303/1886 yılını göstermektedir. Mektubun altında imzası ve mührü bulunmaktadır.

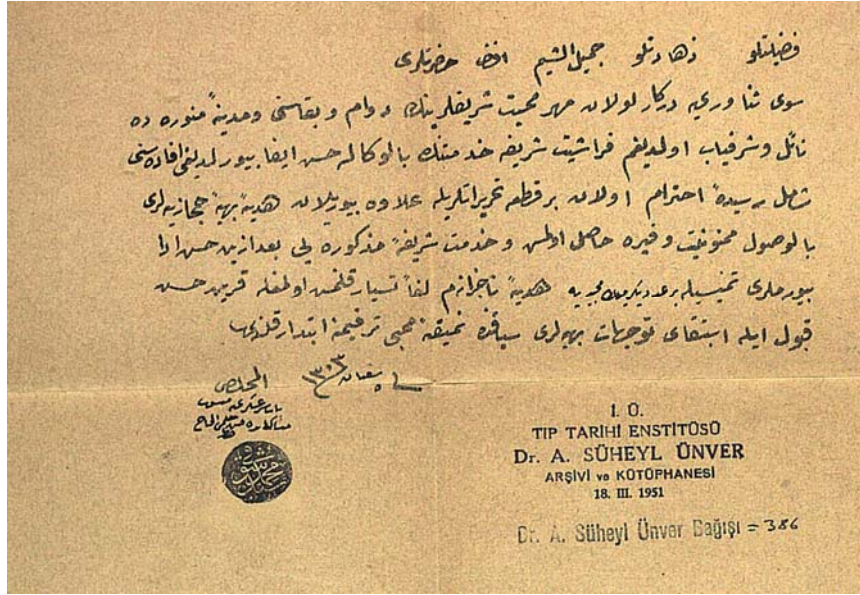

Foto 14. Şevki Efendi'nin Medine'de Matvîsîzâde Şeyh Hamza'ya Yazdığı Mektup

Faziletli, zehâdetli, cemilü's-ş-şiyem Efendi Hazretleri sû-yı senâverîye derkâr olan mihr-i muhabbet-i şerîflerinin devâm u bekâsını ve Medîne-i Münevvere'de nâil-i şeref-yâb olduğum ferâşet-i şerîfe hizmetinin bilvekalâ hüsn-i îfâ buyurulduğu ifâdesini şâmil resîde-i ihtirâm olan bir küt'a tahrîrâtlarıyla ilâve buyurulan hediye-i behiyye-i hicâziyeleri bi'l-vüsûl memnûniyet-i vefîre hâsıl olmuş ve hidmet-i şerîfe-i mezkûreyi ba'de izin hüsn-i edâ buyurmaları temennisıyla bir aded yirmilik Mecidiye hediye-i nâçizânem leffen tisyâr kılınmış olmakla karîn-i hüsn-i kabûl ile istibkâ-yı teveccühât-ı behiyyeleri siyâkında nemika-i muhibbî terkîmine ibtidâr kıldı. Fî 5 Şa'bân sene 1303.

El-muhlis Bâb-ı Seraskeri'ye mensûb Menşe-i Küttâbda Hüsn-i Hat Mu'allimi el-Hâc

Seyyid Mehmed Şevki (mühür) (Ünver, SK., Dosya No: 386/16).

Bedûh ve Ma'rûf el-Kerhî: Şevki Efendi'ye gönderilen mektuplarda dikkat çeken noktalardan birisi de birçok zarfın üzerinde *Ma'rûf el-Kerhî, bedûh* ve *bedûhun* ebced değeri olan "2,4,6,8" rakamlarıdır (Ünver, Dosya No: 82-1/54.). Bu

isimlerin veya rakamların burada ne işe yaradığını araştırdığımızda karşımıza ilginç şeyler çıkmaktadır.

Koruyucu gücüne inanılan bedûh kelimesi veya onun her harfinin ebced karşılığı olan “2,4,6,8” rakamları (Foto 15), adreslerine güvenle ve çabuk ulaşmalarını temin için mektup ve benzeri şeylerin üzerine yazılmıştır (Kallek, 1992: 337).

Mübahat S. Kütükoğlu'na göre, bazı mühür ve adreslerin üzerinde görülen bedûh kelimesinin menşei ve manası ihtilaflıdır. Bir rivâyete göre bedûh, yazışmaları yerlerine ulaştırma ile vazifeli bir melektir ki, zarfların üzerine yazılmasının manası budur.

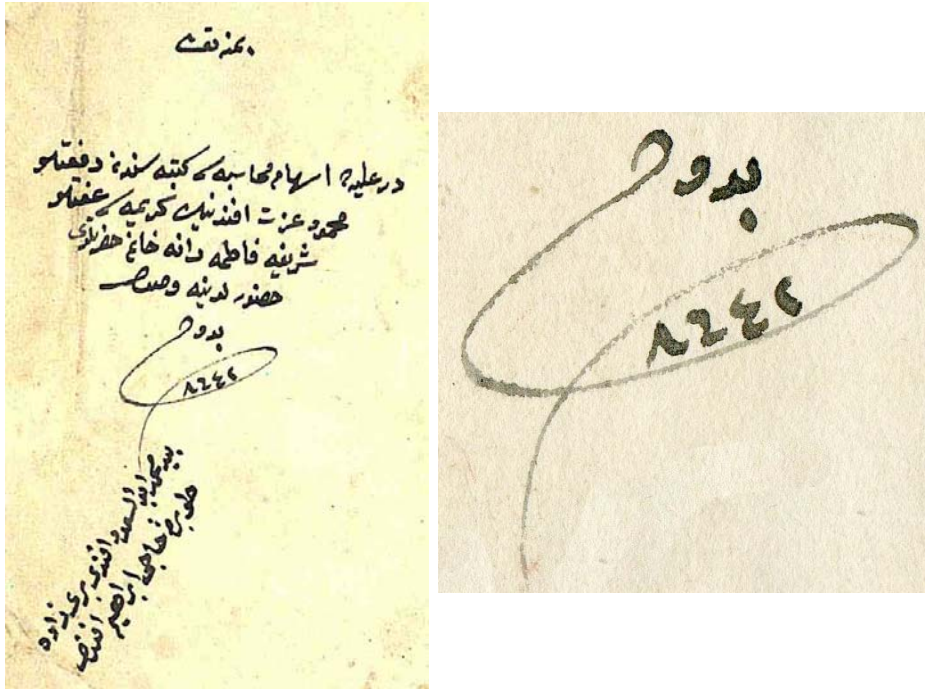

Foto 15. Bedûh ve Ebced Değeri Olan “2,4,6,8” Rakamları Yazılı Zarf.

Kelime bazen bedûh olarak açıkça yazılır, bazen bedûh yazılı bir mühür basılır; bedûh kelimesi yerine adresin altına konulan helezonî şeklin içine 2,4,6,8 rakamlarının yazıldığı zarflar ve mektup arkalarına da rastlanır. Bu rakamlar ebced hesabıyla bedûh kelimesini vermektedir. Fakat hepsinden çok kullanılan şekil, adresin kâğıdın arkasına yazılması halinde hemen bitimine, tahriratın zarflanması halinde adresin altına konan bedûh kelimesinin stilize şeklidir (Kütükoğlu, 1994: 239).

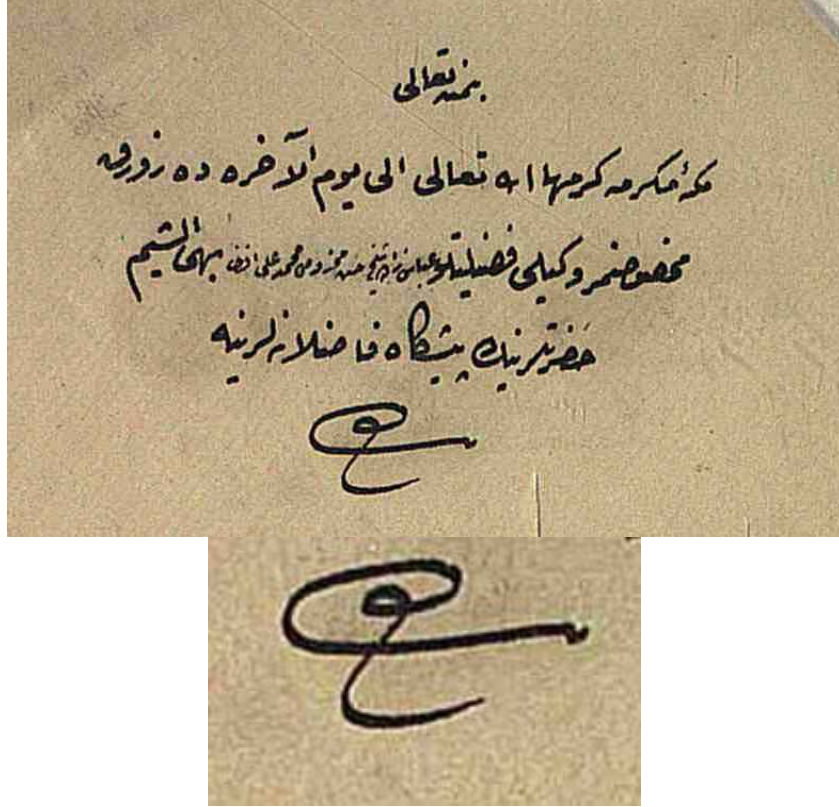

Foto 16. Zarf Üzerinde Bedûh Yazısının Stilize Edilmiş Şekli

Şevki Efendi terekesinde bedûh yazılı zarflar içerisinde hem açıkça bedûh yazılmış şeklini hem ebced değeri olan “2,4,6,8” rumuzlarını hem de stilize (Ünver, Dosya No: 82-1/43) edilmiş şekillerini (Foto 16) görmekteyiz.

Marûf el-Kerhî, manevî tasarrufunun ölümünden sonra da devam ettiğine inanıldığından olsa gerek mektupların üzerine ibarenin harfleri müstakil olarak Ma‘rûf el-Kerhî (Ünver, Dosya No: 82-1/70) (Foto 17) yazılmıştır. Stilize edilmiş “bedûh”, ve “2,4,6,8” rakamlarının alt tarafına م ر و ف ا ل ك ر خ ي müstakil harfler halinde yazılmıştır. Şevki terekesinde bulunan bu örnek nâdir sayılabilecek niteliktedir. Ulaşabildiğimiz arşiv belgelerinde veya sair mektuplarda “bedûh” yazımına rastlanırken “Ma‘rûf el-Kerhî” yazımını bulunamamıştır. Bu noktadan bu belge örnek niteliğindedir.

Bu konuya hayatı ışık tutabilir diye kısaca biyografisini kaydediyoruz. Ma'rûf-i Kerhî, Bağdat'ın Kerh mahallesinde doğdu. Hıristiyan veya bir rivayete göre Vâsıtlı Sabîf bir ailenin oğlu olan Ma'rûf'un çocukluğunda ailesi tarafından Hıristiyan bir hocaya teslim edildiği, teslîs inancına karşı çıktığı için hocası kendisini dövünce ailesini terk edip kaçtığı, yıllar süren bu ayrılığı sırasında sekizinci imam Ali er-Rızâ ile karşılaştığı, onun vâsıtasıyla Müslüman olduğu, eve döndüğünde evlât hasretiyle yanan anne babasının da ona uyup Müslüman oldukları bütün kaynaklarda belirtilmektedir.

Ma'rûf-i Kerhî'nin manevî tasarrufunun ölümünden sonra devam ettiğine inanıldığından kısa bir süre içinde kabri ziyâretgâh haline gelmiştir. Tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden olan Ma'rûf-i Kerhî'nin önemi daha çok Kâdiriyye, Halvetiyye, Nakşibendiyye, Rifâiyye, Desûkiyye, Mevleviyye, Safeviyye, Ni'metullâhiyye, Nurbahşiyye, Bektaşîyye gibi Sünnî ve Şîî birçok tarikatın silsilesinin kendisiyle devam etmesinden kaynaklanmaktadır (Öngören, 2003: 67).

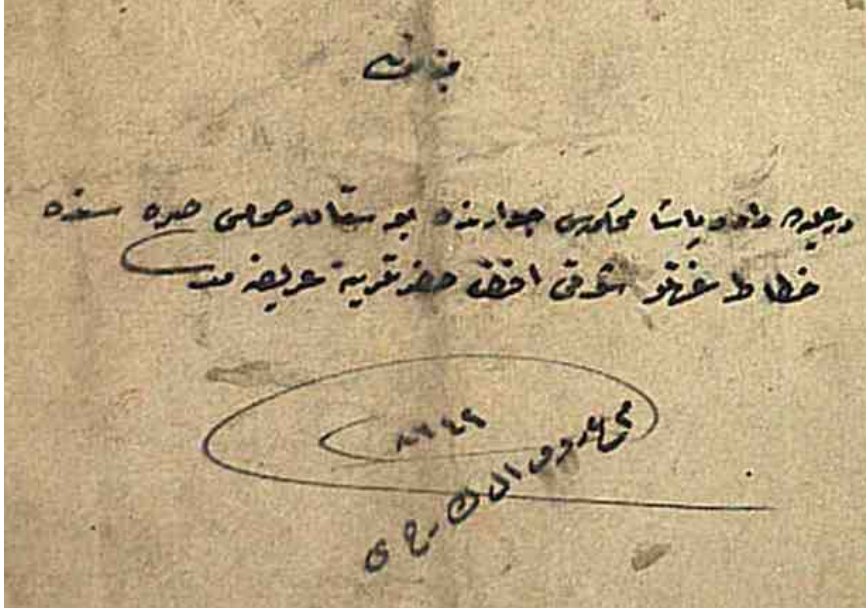

Foto 17. Ma'ruf el-Kerhi Yazılı Zarf

Ma'rûf-i Kerhî'nin, müridi Serî es-Sakatî'ye "Allah'tan bir şey dilersen Ma'rûf'un hürmetine dileyerek iste" şeklindeki nasihatı, tasavvuf tarihinde şeyhlerden

istimdad ve tevessül geleneğini başlatan ilk örnek olması bakımından önemlidir (Öngören, 67).

Sonuç

Ufak bir kâğıt parçasını dahi atmayan, intizam ve itina ile kesip saklayan Şevki Efendi'nin elimize ulaşan evrakı, Türk-İslâm sanatları tarihi, sanat tarihi, tarih, ilahiyat, edebiyat, tasavvuf, arşiv, folklor ve benzeri meslek erbabının istifade edebileceği niteliktedir. Çünkü hüsn-i hat, tezhip, cilt v.b. sanatlara, tarihe, edebiyata, tasavvuf tarihine, mistik folklöre ait inanışlar mevcuttur.

Şevki Efendi XIX. yüzyıl için oldukça ileri seviye sayılacak bir tarzda, uzak yerlerdeki birçok talebesi ile posta yoluyla meşk yapmıştır. Uzaktan eğitimin güzel bir örneği olarak fedakâr bir hüsn-i hat hocasının Osmanlı coğrafyasının kuzeyinden-güneyine, doğusundan-batısına kadar birçok yerde bulunan talebelerini iyi şekilde yetiştirme gayretleri, eğitim-öğretim tarihi açısından kayda değer bilgiler içermektedir. Türkiye'de uzaktan eğitimin tarihçesi 1925'li yıllardan sonra başlatılmakta olup, uzaktan eğitimin tespit edilebilen örneklerinden olarak eğitim-öğretim tarihi açısından kayda değer bir durumdur. Çünkü uzaktan eğitim literatürüne ve tarihine Avrupa ülkelerinden grafik öğreticilerinin reklamları, çeşitli kuruluşlar, şahıslar girmiş olmasına rağmen Şevki Efendi veya varsa başka sanatkâr ve bilim adamlarımızın ismi girmemiştir. Şevki Efendi'nin öncesinde veya çağdaşları arasında uzaktan eğitime örnek teşkil edebilecek nitelikte çalışmaların olup olmadığı şu ana kadar tespit edilebilmiş değildir.

Yazılarından elde ettiği kazancı tamamen fakir fukaraya tahsis etmiş bir hattat olan Mehmed Şevki Efendi hayırsever, kâmil bir insan olma özelliğiyle anılmaya değerdir. Yazıdan çok büyük geliri olmuş ancak maddiyatı bir hedef değil bir vasıta telakkisiyle, yazıdan aldıklarını başta kız kardeşi Hafıza Hanım gibi akrabaları olmak üzere muhtaçları ne miktarlarda aylığa bağladığı vefatından sonra ortaya çıkan defterinden anlaşılmıştır. İstanbul başta olmak üzere, Kastamonu, Şumnu, Diyarbakır, Mekke, Medine ve pek çok yerde bulunan ihtiyaç sahiplerine paralar gönderdiği terekesinden çıkan mektuplardan anlaşılmaktadır.

Terekede yer alan mektuplar yoluyla, günümüze ulaşan hüsn-i hat eserlerinin yazılış serüvenine, arka planındaki çok defa bilinmeyen oluşum safhalarına, hattat, müzehhip, mücellit, hakkâk ve benzeri sanatkârlara dair önemli bilgiler elde edilmiştir ki Mevlevî Evrâdı bunun en güzel örneklerindedir. Şevki Efendi'nin kendi el yazısıyla yazdığı cevabî mektuplar ilgili yerlere gittikleri için müsvedde mahiyetindekilere ulaşma imkânımız oldu. Sultan II. Abdulhamid'in verdiği berâta yazılan teşekkür yazısı bu kabildendir. Ayrıca mistik folklorumuza ait bazı inanışları da yine bu evraktan öğrenme imkânı bulmaktayız. Bedûh ve Ma'rûf el-Kerhî isimlerinin kullanımı bunlardandır. Ma'rûf el-Kerhî kullanımı bu belgeler vesilesiyle tespit edilebilen ilk örnektir.

Kaynakça

- Alparslan, Ali (1999). *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*. İstanbul.
- Alparslan, Ali, (1989). "İslâm Yazı San'atı". *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, XIV, İstanbul. 441.
- Alparslan, Ali, (2008). "Mehmed Şevki Efendi". *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, II, İstanbul. 192.
- Bilen, Yusuf, (2001). *Hattat Mustafa Halim Özyazıcı Hayatı, Sanatı ve Eserleri*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bilen, Yusuf, (2001). "Erzurumlu Hattat Şevket Efendi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 16, Erzurum 301-316.
- Bilen, Yusuf, (2010). "Hat Sanatı Eğitim ve Öğretiminde Hoca-Talebe Münâsebeti". *Ekev Akademi Dergisi*, S.44 Erzurum. 128.
- Bilen, Yusuf, (2010). *Hattat Mehmed Şevki Efendi ve Sülüs-Nesih Hat Ekolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bozkurt, Nebi, (2004), "Mektup". *DİA*. XXIX, Ankara, 13.
- Çam, Nusret, (1994). "İslâm'ın Sanata ve Mimariye Bakışı". *Vakıflar Dergisi*, XXIV S. 273-290.
- Derman, M. Uğur, *Şevki Efendi Dosyası*.

- Derman, M. Uğur (2003). “Mehmed Şevki Efendi”, *DİA*, XXVIII, Ankara. 532-533.
- Derman, M. Uğur (1998). “Osmanlılar’da Hat Sanatı”. *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II, İstanbul. 481-486.
- Derman, M. Uğur (1990). *Türk Hat Sanatının Şaheserleri*. Ankara.
- Devellioğlu, Ferit (1993) *Osmanlıca–Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara.
- Gündoğdu, Cengiz (2000). *Bir Türk Mutasavvıfı Abdülmecîd Sivâsî Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara.
- IRCICA, (1999). *Mehmet Şevki Efendi’nin Sülüs-Nesih Hat Meşkleri*. İstanbul.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1970). *Son Hattatlar*. İstanbul.
- İşman, Aytekin (2003). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. İstanbul.
- Kallek, Cengiz (1992). “Bedûh”, *DİA*, V, İstanbul.
- Kütükoğlu, Mübahat S.(1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul.
- Landau, Jacob M.(2003). “Küttâb”, *DİA*, XXVII, Ankara.
- Macdonald, D.B.(1993). “Beduh”, *İA*, II, İstanbul.
- Mutlu, Fikret(2005). *Şemseddin Sivasî’nin Hayatı Eserleri ve Tasavvufî Düşüncesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Okay, M. Orhan(2004). “Mektup” *DİA*, XXIX, Ankara.
- Öngören, Reşat(2003). “Ma’rûf-i Kerhî”, *DİA*, XXVIII, Ankara.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-II-III., İstanbul.
- Rado, Şevket(1984). *Türk Hattatları*, İstanbul.
- Sayar, Ahmet Güner (2004). *A. Süheyl Ünver Hayatı, Şahsiyeti ve Eserleri 1898-1986*. İstanbul.
- Serin, Muhittin, (1999). *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*, İstanbul.
- Sertoğlu, Midhat. (1986). *Osmanlı Tarih Lûgatı*, İstanbul.
- Şemseddin Sâmî, (1978) *Kâmûs-i Türkî*, I-II, İstanbul.
- Uşun, Salih (2006). *Uzaktan Eğitim*, Ankara.
- Uzun, Mustafa (1994) “Ebced”, *DİA*, X, İstanbul.

Ünver, A. Süheyl, “Hayırdır İnşallah” *Süleymaniye Kütüphanesi*, Dosya no: 8.

Ünver, A. Süheyl, *Süleymaniye Kütüphanesi*, Dosya no: 82/42.

Ünver, A. Süheyl, *Gülbün Mesara*, Defter no: 234.

Yazır, M. Bedreddîn (1942). *Eski Yazıları Okuma Anahtarı*, İstanbul.

Yazır, M. Bedreddîn (1981). *Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli, I- III*, Ankara.

Yılmaz, Abdulkadir (2004). *Türk Kitap Sanatları Tabir ve İstılahları*, İstanbul.